

КЛАСИЧНИЙ ПРИВАТНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ДЕРСТУГАНОВА НАТАЛЯ ВІКТОРІВНА

УДК 378:2-1(043.5)

**ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ
З ТЕОЛОГІЇ ДО КОМУНІКАТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ
У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Запоріжжя – 2020

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Класичному приватному університеті, м. Запоріжжя.

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, доцент
СУЩЕНКО Лариса Олександрівна,
Запорізький національний університет,
завідувач кафедри дошкільної та початкової освіти.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
ВОЛКОВА Наталія Павлівна,
ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля»,
м. Дніпро,
завідувач кафедри педагогіки та психології;

кандидат педагогічних наук, доцент
БЕСПАРТОЧНА Олена Іванівна,
Кременчуцький національний університет
імені Михайла Остроградського,
доцент кафедри психології, педагогіки та філософії.

Захист відбудеться «20» березня 2020 р. о 12⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 17.127.04 у Класичному приватному університеті за адресою: 69002, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 70б, ауд. 124.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Класичного приватного університету за адресою: 69002, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 70б, ауд. 114.

Автореферат розісланий «19» лютого 2020 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

І. І. Облес

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми. Докорінна змінна державної політики щодо релігії в умовах незалежної України спричинила відродження богословської освіти. Питання повернення до духовних цінностей, що базуються на релігійному світогляді, оздоровлення духовно-морального стану суспільства наразі є пріоритетними.

З боку держави зроблено певні кроки для врегулювання згаданої проблеми. Згідно з Постановою Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до переліків, затверджених постановами Кабінету Міністрів України від 13 грудня 2006 р. № 1719, від 27 серпня 2010 р. № 787 та від 17 березня 2011 р. № 267», до розділу «Гуманітарні науки і мистецтво» напряму підготовки 0203 «Гуманітарні науки» введено спеціальність «Богослов'я (теологія із зазначенням конфесії)» освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» – 6.02030103 та доповнена (із зазначенням конфесії) спеціальність «Богослов'я» освітньо-кваліфікаційних рівнів «спеціаліст» – 7.02030103 та «магістр» – 8.02030103.

Зокрема, стають очевидними важливість та актуальність підготовки теологів закладами вищої освіти (далі – ЗВО) для сучасного українського суспільства в умовах сьогодення, що визнано на державному рівні. До того ж, державою задекларовано положення про можливість проходження в установленому законодавством порядку закладом вищої духовної освіти процедури ліцензування та акредитації освітньої програми за спеціальністю «Богослов'я (теологія із зазначенням конфесії)», а документи про вищу освіту, які ними видано, вважаються еквівалентними відповідним документам, які видаються в установленому законодавством порядку (розділ XV Закону України «Про вищу освіту»).

Очевидно, що обов'язки з виконання зазначеного суспільного запиту покладено на майбутніх фахівців спеціальності «Богослов'я (теологія із зазначенням конфесії)», здатних до встановлення ефективної комунікативної взаємодії в професійній діяльності.

Одним із джерел розвитку зазначених вище можливостей у здобувачів вищої освіти є активна комунікативна взаємодія, яка є пріоритетним діяльнісним вектором у галузі православного богослов'я. Тому за умови активної суб'єкт-суб'єктної комунікативної взаємодії розгортатиметься продуктивна професійна підготовка сучасних теологів, здатних до виконання місії, покладеної на них.

Основоположними документами, що декларують зазначені позиції, є Закони України «Про освіту» (2017 р.), «Про вищу освіту» (2014 р.), Національна рамка кваліфікацій (2011 р.), Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 рр. (2012 р.), Концепція вищої духовної освіти Української Православної Церкви (2013 р.). У кожному з них акцентовано на необхідності оновлення підходів до організації окремих аспектів комунікативної діяльності в закладах вищої освіти, наголошено на пошуку ефективних способів взаємодії всіх його учасників.

У зв'язку із цим виникає необхідність модернізації професійної підготовки майбутніх бакалаврів з теології через глибоке володіння ними основами комунікативної взаємодії, досягнення взаєморозуміння в спілкуванні, передбачення можливих комунікативних бар'єрів під час взаємообміну інформацією, моделювання процесу спілкування, збагачення комунікативного досвіду тощо.

Фундаментальною основою дослідження є праці, в яких:

– здійснено аналіз комунікативної взаємодії майбутніх фахівців (О. Біда, А. Булигіна, Н. Волкова, А. Дранко, С. Кожушко, Є. Коротаєва, С. Поплавська, Т. Поясок, Ж. Рагіна, Л. Савенкова, В. Сластьонін);

– висвітлено питання теорії та практики проповідницької діяльності (архієпископ Феодосій (Більченко), архієпископ Аверкій (Таушев), протоієрей А. Ткачов, В. Бурега, М. Тарєєв));

– охарактеризовано бар'єри, що порушують взаємодію фахівців (Е. Аронсон, І. Глазкова, О. Залюбовська, Б. Паригін, К. Роджерс, Р. Шакуров);

– презентовано окремі аспекти підготовки майбутніх фахівців до професійного спілкування й взаємодії як передумови їх успішної професійної діяльності (С. Амеліна, О. Балан, С. Барсукова, І. Бех, А. Большакова, І. Зязюн, О. Литвинова, В. Семиченко, Л. Сущенко, Т. Сущенко);

– наведено підходи щодо дослідження особливостей богословської освіти, професійної підготовки майбутніх теологів та фахівців інших форм церковного служіння (О. Беспарточна, С. Борхович, І. Облес, В. Попович, В. Хромець, Н. Чміль).

Водночас аналіз науково-педагогічних джерел свідчить про відсутність досліджень, у яких обґрунтовано зміст, структуру, форми й методи підготовки майбутніх бакалаврів з теології до комунікативної взаємодії, виявлено організаційно-педагогічні умови забезпечення ефективності цього процесу.

До того ж, у професійній підготовці здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю «Богослов'я (теологія із зазначенням конфесії)» виокремлено низку суперечностей, зокрема між:

– суспільними очікуваннями від теологів та фахівців інших форм церковного служіння здатності налагоджувати соціально-психологічний комунікативний контакт, особистісно орієнтовану взаємодію із широким колом її учасників, та недостатнім відображенням цього аспекту професійної діяльності теолога в змісті їхньої фахової підготовки, для якої характерно домінування моноспрямованої парадигми;

– здатністю фахівців-теологів планувати результативну міжособистісну та масову комунікативну взаємодію, враховуючи низку особливостей (вікових, соціальних, релігійних тощо) із суб'єктами взаємодії, і нестачею ефективних шляхів формування відповідної готовності в майбутніх бакалаврів з теології;

– існуванням потужної теоретико-методичної бази в комунікативно орієнтованій освітній парадигмі ЗВО та відсутністю розробленої, науково обґрунтованої й експериментально перевіреної цілісної системи заходів, що забезпечуватимуть реалізацію церковно-суспільної комунікації суб'єктів взаємодії.

Отже, соціальна значущість і актуальність порушеної проблеми, її недостатній рівень теоретичного дослідження та практичної розробленості, необхідність усунення зазначених суперечностей зумовили вибір теми дисертації: *«Формування готовності майбутніх бакалаврів з теології до комунікативної взаємодії у професійній діяльності»*.

Зв'язок теми дослідження з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано в межах науково-дослідної роботи Класичного приватного університету «Розвиток творчої особистості в історії та теорії педагогіки» (номер державної реєстрації 0114U006397), одним із виконавців якої є здобувач.

Тему дисертації затверджено вченою радою Класичного приватного університету (протокол № 2 від 27.09.2017) й узгоджено в бюро Міжвідомчої ради з координації досліджень у галузі освіти, педагогіки і психології (протокол № 6 від 28.11.2017).

Мета й завдання дослідження. *Мета дослідження* полягає в обґрунтуванні теоретико-педагогічних засад формування готовності майбутніх бакалаврів з теології до комунікативної взаємодії в професійній діяльності, розробленні й експериментальній перевірці ефективності комплексу організаційно-педагогічних умов реалізації цього процесу.

Для досягнення зазначеної мети поставлено такі *завдання*:

- на підставі аналізу психолого-педагогічної, богословської та філософської літератури розкрити теоретико-педагогічні засади формування готовності майбутніх бакалаврів з теології до комунікативної взаємодії в професійній діяльності й визначити коло питань, що потребують наукового розв’язання;

- обґрунтувати сутність, структурні компоненти, показники та рівні сформованості готовності майбутніх бакалаврів з теології до комунікативної взаємодії в професійній діяльності;

- визначити й науково аргументувати комплекс організаційно-педагогічних умов, спрямованих на формування готовності майбутніх бакалаврів з теології до комунікативної взаємодії в професійній діяльності;

- розробити й теоретично обґрунтувати структурно-функціональну модель формування готовності майбутніх бакалаврів з теології до комунікативної взаємодії в професійній діяльності;

- експериментально перевірити ефективність організаційно-педагогічних умов формування готовності майбутніх бакалаврів з теології до комунікативної взаємодії в професійній діяльності.

Об’єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх бакалаврів з теології.

Предмет дослідження – організаційно-педагогічні умови формування готовності майбутніх бакалаврів з теології до комунікативної взаємодії в професійній діяльності.

Методи дослідження. На різних етапах наукового пошуку використано такі методи:

- *теоретичні*: системно-структурний аналіз, синтез і систематизація психолого-педагогічної, філософської, богословської літератури, сучасної нормативної бази, інформаційних ресурсів мережі Інтернет – для з’ясування, порівняння й зіставлення наукових підходів українських і зарубіжних науковців за темою дисертації; термінологічний аналіз – для визначення базових понять дослідження; ретроспективний та причинно-наслідковий аналіз – для вивчення еволюції різних поглядів на проблему дослідження; моделювання освітнього процесу – для розроблення структурно-функціональної моделі формування готовності майбутніх бакалаврів з теології до комунікативної взаємодії в професійній діяльності;

- *емпіричні*: спостереження, бесіда, анкетування, тестування, інтерв’ювання, опитування – для з’ясування ключових ознак сформованості готовності майбутніх бакалаврів з теології до комунікативної взаємодії в професійній діяльності; педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний і контрольний етапи) – для перевірки ефективності організаційно-педагогічних умов формування готовності майбутніх бакалаврів з теології до комунікативної взаємодії в професійній діяльності;

– *статистичні*: визначення середнього арифметичного, статистичний аналіз даних за допомогою методу перевірки статистичних гіпотез (*t*-критерію Стьюдента) – для обробки експериментальних даних, аналізу отриманих результатів, уточнення висновків і перевірки їх достовірності.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальну роботу здійснено впродовж 2015–2019 рр. на базі Класичного приватного університету (м. Запоріжжя), Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (м. Київ), Комунального закладу «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» Запорізької обласної ради, Полтавської місіонерської духовної семінарії УПЦ (м. Горішні Плавні), Недільної школи для дорослих при храмі на честь святого благовірного князя Олександра Невського Дніпропетровської єпархії УПЦ та Православних богословських курсів (для дорослих) при храмі на честь ікони Божої Матері «Віфлеємська» Дніпропетровської єпархії УПЦ. В експериментальній роботі взяли участь 26 викладачів та 151 студент, з яких 78 осіб – в експериментальній групі (ЕГ) і 73 особи – у контрольній групі (КГ).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

– *уперше розроблено, теоретично обґрунтовано й експериментально перевірено* сукупність *організаційно-педагогічних умов*, а саме: орієнтація викладачів закладів вищої освіти на посилення спрямованості гармонійного духовного зростання майбутніх теологів шляхом утвердження та зміцнення в них доброчесності; інтеріоризація ціннісного ставлення студентів-теологів до комунікативної взаємодії на рефлексивній основі; створення комунікативно орієнтованого освітнього середовища, спрямованого на формування готовності майбутніх бакалаврів з теології до комунікативної взаємодії через вплив вербальних, невербальних та інформаційно-комунікаційних засобів; забезпечення оптимальної суб'єкт-суб'єктної взаємодії учасників освітнього процесу шляхом активізації в аудиторній, позааудиторній роботі та виробничій практиці механізмів особистісно-професійного саморозвитку; *розроблено й теоретично обґрунтовано* структурно-функціональну модель формування готовності майбутніх бакалаврів з теології до комунікативної взаємодії в професійній діяльності, відповідно до якої ця підготовка становить єдність мети, наукових підходів, принципів, виокремлених компонентів, дидактично взаємопов'язаних етапів та очікуваних результатів; *визначено й охарактеризовано* сутність і структурні компоненти готовності майбутніх бакалаврів з теології до комунікативної взаємодії в професійній діяльності;

– *уточнено й конкретизовано* сутність понять «комунікація», «взаємодія», «комунікативна взаємодія», «спілкування», «формування готовності», «теолог», «богослов», «богослов'я»;

– *удосконалено* цільові вектори професійної підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності «Богослов'я (теологія із зазначенням конфесії)» через операціоналізацію змісту мотиваційно-цільового, когнітивно-операційного та особистісно-рефлексивного компонентів їхньої готовності; методіку визначення рівнів сформованості готовності майбутніх бакалаврів з теології до комунікативної взаємодії в професійній діяльності;

– *набули подальшого розвитку* теоретико-педагогічні уявлення про характер і особливості професійної діяльності теолога; положення антропологічного,

комунікативно-діяльнісного, культурологічного та системного підходів у професійній підготовці майбутніх теологів; науково-методичне забезпечення комунікативно орієнтованої діяльності як складової професійної підготовки майбутніх фахівців з теології.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вдосконалено зміст виробничих практик, а також навчально-методичних комплексів дисциплін, які безпосередньо передбачають формування готовності майбутніх бакалаврів з теології до комунікативної взаємодії в професійній діяльності. Зокрема, розроблено й упроваджено в освітній процес змістові модулі: «Історичні й культурні традиції православного християнства»; «Значення впливу православного християнства на формування культурних традицій українців»; «Розуміння поняття «спілкування» в Старому й Новому Заповітах», «Живе Богоспілкування як мета богослов'я»; «Апологетика як жанр релігійної комунікації»; «Дар слова як образ Слова Іпостасного», «Мовний етикет у міжрелігійній та міжкультурній комунікації», «Мовний етикет інтернет-спілкування», «Мовний етикет телефонної розмови», «Ділове листування»; розроблено авторський спецкурс «Основи комунікативної взаємодії теологів у професійній діяльності»; упроваджено програму науково-методичної підготовки викладачів ЗВО до формування готовності майбутніх бакалаврів з теології до комунікативної взаємодії в професійній діяльності.

Розроблено й упроваджено в освітній процес методичні матеріали для проведення практичних занять: інноваційні освітні технології (технології особистісно орієнтованого, колаборативного, контекстного, кооперативного й продуктивного навчання); система навчально-творчих завдань (завдання, що вимагають мнемічного відтворення даних, складних розумових операцій, завдання-проблеми, завдання-антиномії, завдання на розроблення алгоритмічних та евристичних розпоряджень, завдання на розвиток комунікативності); семінарські заняття (семінар-дискусія, семінар-взаємонавчання, семінар-колоквіум, семінар-прес-конференція, семінар-дослідження, підсумковий (синтетичний) семінар)); навчальні дискусії, модифікації ділових ігор, синквейни, система тренінгових вправ.

Матеріали дисертації можуть бути використані при конструюванні програм навчальних дисциплін («Українська мова за професійним спрямуванням», «Педагогіка», «Психологія», «Історія України та української культури», «Етика та аксіологія в релігії», «Вступ до спеціальності та основи богослов'я»); як для вдосконалення підготовки фахівців спеціальності «Богослов'я (теологія із зазначенням конфесії)», так і для підвищення ефективності комунікативної підготовки здобувачів вищої освіти інших спеціальностей; для подальших досліджень впливу православ'я на культуру й духовний розвиток суспільства.

Наукові положення, методичні рекомендації та результати дослідження впроваджено в освітній процес Класичного приватного університету (довідка № 600 від 02.05.2019), Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (довідка № 01-10/939 від 08.05.2019), Полтавської місіонерської духовної семінарії УПЦ (довідка № 067 від 09.05.2019), Недільної школи для дорослих при храмі на честь святого благовірного князя Олександра Невського Дніпропетровської єпархії УПЦ (довідка № 13/19 від 13.05.2019), Православних богословських курсів (для дорослих)

при храмі на честь ікони Божої Матері «Віфлеємська» Дніпропетровської єпархії УПЦ (довідка № 27/05-19 від 27.05.2019), Комунального закладу «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» Запорізької обласної ради (довідка № 348 від 10.06.2019).

Апробація результатів дисертації. Основні положення, висновки й результати дослідження обговорювалися на науково-практичних конференціях різних рівнів, зокрема:

– *міжнародних*: «Актуальні дослідження в соціальній сфері» (м. Одеса, 2018 р.); «Conduct of the modern science» (м. Шеффілд, Англія, 2018 р.); «Основні напрями розвитку педагогічної науки» (м. Рівне, 2018 р.); «Наука и образование без границ – 2018» (м. Пшемишль, Польща, 2018 р.); «Актуальні питання сучасної науки» (м. Київ, 2018 р.); «Міжнародні наукові дослідження: інтеграція науки та практики як механізм ефективного розвитку» (м. Київ, 2019 р.); «Педагогіка та психологія: виклики і сьогодення» (м. Київ, 2019 р.);

– *всеукраїнських*: «Сучасна вища освіта: проблеми та перспективи» (м. Дніпро, 2018 р.); «Підвищення якості освітньої діяльності у вищих навчальних закладах за рахунок інтерактивних форм навчання» (м. Харків, 2018 р.).

Публікації. Основні результати дослідження висвітлено у 18 наукових працях, з яких: 3 – статті в наукових фахових виданнях України; 5 – статті в наукових фахових виданнях України, включених до міжнародних наукометричних баз; 1 – стаття в зарубіжному виданні; 9 – матеріали конференцій.

Структура й обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Повний обсяг дисертації – 305 сторінок, з них: основний текст – 205 сторінок. Список використаних джерел включає 318 найменувань. Робота містить 5 рисунків та 15 таблиць.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми; визначено мету та завдання роботи, об'єкт і предмет, методи дослідження; викладено наукову новизну й практичне значення одержаних результатів; подано відомості про апробацію, публікації і структуру дисертаційної роботи.

У **першому розділі** – *«Теоретико-педагогічні засади формування готовності майбутніх бакалаврів з теології до комунікативної взаємодії в професійній діяльності»* – розкрито ключові поняття дисертації; висвітлено історико-філософські та богословські витoki проблеми комунікативної взаємодії; визначено й охарактеризовано компонентну структуру досліджуваної готовності.

Одержані результати надали змогу констатувати, що сучасна богословська освіта, відповідно до запитів суспільства, нормативно-правових актів результативніше функціонуватиме за певних умов її оновлення: повноцінне професійне становлення майбутніх теологів неможливе без духовно-розвивального спілкування між усіма учасниками освітнього процесу, пріоритетними чинниками в якому є діалогічна комунікативна спрямованість, контактність, відкритість і довіра у спілкуванні; створення комунікативно орієнтованого освітнього середовища як сукупності

мотиваційних механізмів, що забезпечуватимуть побудову етично визначених моральних відносин учасників взаємодії на засадах педагогіки співробітництва.

Такий підхід демонструє актуалізацію стратегічного надзавдання сьогодення – продуктивність процесу формування готовності майбутніх бакалаврів з теології до комунікативної взаємодії, перш за все, залежатиме від концептуально-стратегічної партнерської взаємодії в спілкуванні, зумовлюючи успіх професійної підготовки останніх у цілому.

На підставі аналізу науково-педагогічної літератури з'ясовано, що поняття «взаємодія» за головним концептом розглядають з різних позицій, зокрема, як: колективну діяльність, соціальну організацію (О. Бодальов, О. Леонт'єв); форму спілкування, змістом якого є комунікація (Б. Анан'єв); спільну комунікативну діяльність людей (Н. Волкова); процес безпосереднього або опосередкованого зв'язку суб'єктів, що породжує їх взаємозумовленість та взаємозв'язок (С. Кожушко); єдність внутрішнього й зовнішнього проявів (А. Булигіна); моделювання професійного діалогу, продуктивної співпраці людей (Ж. Рагіна); взаємодію в діаді (Г. Келлі); становлення людського «Я» під час взаємодії (Дж. Мід); інтеракцію (Р. Блумер) тощо.

У ході дослідження встановлено, що змістове ядро феномену взаємодії утворює саме комунікація, у якій закладено різні ключові сегменти, такі як: процес передачі повідомлення (О. Ткаченко); міжлюдська взаємодія (М. Антіпов); перекодування вербальної в невербальну та невербальної у вербальну сфери (Г. Почепцов); двосторонній потік інформації, в якому важливими є якість передавання інформації, її повнота, зміст, форма (Н. Волкова) тощо. Аналіз праць вищезазначених учених надає змогу зробити висновок про поліаспектність, багатогранність і неоднозначність досліджуваних понять.

Констатовано, що комунікативна взаємодія – це взаємообмін інформацією, у процесі якої кожен суб'єкт засвоює загальнолюдський досвід, історично сформовані суспільні, педагогічні, комунікативні, моральні та інші цінності, знання й способи комунікативної діяльності (Н. Волкова); процес взаємообміну особистісно значущими для суб'єктів взаємодії інформацією та смислами, наділений предметними, емоційно-почуттєвими, суб'єктними та результативними характеристиками (С. Поплавська); побудова відносин на основі конструктивного діалогу, користування різними стратегіями й тактиками взаємодії (Ж. Рагіна).

Аналіз поглядів представників сучасної педагогічної науки, власні спостереження й багаторічний досвід діяльності здобувача доводять: підготовка майбутніх бакалаврів з теології має відбуватися за умов суб'єкт-суб'єктної (партнерської) взаємодії, коли викладач здійснює фасилітативний супровід опанування студентами комунікативної компетентності, стимулює пробудження інтелектуальної ініціативи, розвиток умінь будувати й підтримувати професійний діалог, передбачати та прогнозувати відповіді його учасників, опанування комунікативними стратегіями для запобігання, а вразі необхідності – і подолання конфліктних ситуацій, актуалізує здатність до саморегуляції, самоконтролю в професійному спілкуванні на морально-етичних засадах.

Визначено й науково обґрунтовано компонентну структуру готовності майбутніх бакалаврів з теології до комунікативної взаємодії в професійній діяльності, що містить мотиваційно-цільовий, когнітивно-операційний та особистісно-рефлексивний компоненти.

Ґрунтовний аналіз психолого-педагогічних джерел (С. Амеліна, О. Беспарточна, І. Бех, Н. Волкова, С. Гончаренко, О. Леонтьєв, В. Семиченко) надав змогу сформулювати ключові конструкти дослідження. Під *комунікативною взаємодією* запропоновано розуміти процес обміну інформацією між суб'єктами в умовах міжособистісного або масового спілкування, що спричиняє певні зміни в моральному або фізичному стані одного або всіх учасників спілкування. *Готовність майбутнього бакалавра з теології до комунікативної взаємодії в професійній діяльності* презентовано як інтегровану якість особистості, що включає в себе мотиваційно-цільовий, когнітивно-операційний та особистісно-рефлексивний компоненти як сукупність цінностей, мотивів, чеснот, професійних компетентностей, сформованих мовленнєвих стратегій, здатного до розв'язання спеціалізованих комунікативних завдань та практичних проблем у галузі релігії.

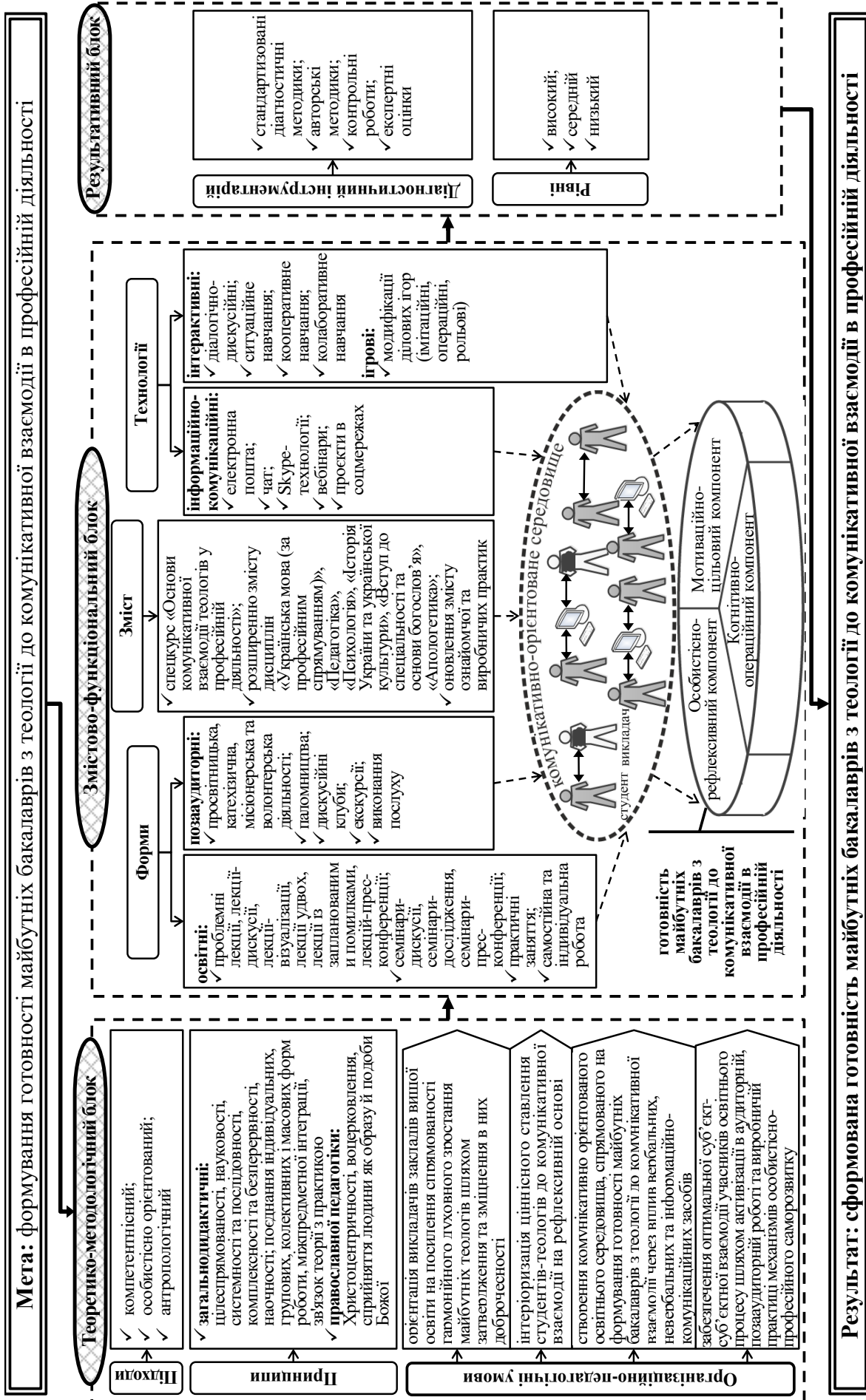
Наведені положення вказують на своєчасність та доцільність розроблення таких організаційно-педагогічних умов досліджуваного процесу, зміст яких був би спрямований на забезпечення високого рівня підготовки майбутніх теологів та фахівців інших форм церковного служіння, здатних ефективно формувати комунікативну стратегію із суб'єктами взаємодії.

У **другому розділі** – «*Науково-методичне забезпечення формування готовності майбутніх бакалаврів з теології до комунікативної взаємодії в професійній діяльності*» – визначено й обґрунтовано організаційно-педагогічні умови формування готовності майбутніх бакалаврів з теології до комунікативної взаємодії в професійній діяльності; описано їх навчально-методичне забезпечення та відповідну авторську модель.

За результатами аналізу науково-педагогічних джерел (О. Беспарточна, С. Борхович, І. Облес, В. Попович, В. Хромець, Н. Чміль) з'ясовано, що оновлення православної богословської освіти передбачає підготовку висококомпетентної особистості теолога із сформованою здатністю будувати комунікативні стратегії, кваліфіковано реагувати на виклики суспільства.

У ході дослідження розроблено й теоретично обґрунтовано систему заходів, що надає змогу реалізувати визначені організаційно-педагогічні умови формування готовності майбутніх бакалаврів з теології до комунікативної взаємодії в професійній діяльності, а саме: 1) орієнтація викладачів закладів вищої освіти на посилення спрямованості гармонійного духовного зростання майбутніх теологів шляхом утвердження та зміцнення в них доброчесності; 2) інтеріоризація ціннісного ставлення студентів-теологів до комунікативної взаємодії на рефлексивній основі; 3) створення комунікативно орієнтованого освітнього середовища, спрямованого на формування готовності майбутніх бакалаврів з теології до комунікативної взаємодії через вплив вербальних, невербальних та інформаційно-комунікаційних засобів; 4) забезпечення оптимальної суб'єкт-суб'єктної взаємодії учасників освітнього процесу шляхом активізації в аудиторній, позааудиторній роботі та виробничій практиці механізмів особистісно-професійного саморозвитку.

Це набуло відображення в структурно-функціональній моделі формування готовності майбутніх бакалаврів з теології до комунікативної взаємодії в професійній діяльності (рис. 1).

готовність майбутніх бакалаврів з теології до комунікативної взаємодії в професійній діяльності

(комунікативно-орієнтоване середовище)

студент-викладач студент-слухач

Особистісно-рефлексивний компонент

Мотиваційно-цільовий компонент

Когнітивно-операційний компонент

Рис. 1. Структурно-функціональна модель формування готовності майбутніх бакалаврів з теології до комунікативної взаємодії в професійній діяльності

Запропонована модель включає взаємопов'язані між собою теоретико-методологічний, змістово-функціональний і результативний блоки та відтворює загальну авторську стратегію, яка ґрунтується на можливості внесення певних змін до існуючого процесу підготовки майбутніх теологів з метою формування високого рівня їхньої готовності до комунікативної взаємодії в професійній діяльності.

Теоретико-методологічний блок містить методологічні підходи, принципи та організаційно-педагогічні умови формування готовності майбутніх бакалаврів з теології до комунікативної взаємодії в професійній діяльності.

До *змістово-функціонального блоку* моделі входять: вимоги до першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, подані в Національній рамці кваліфікацій; аналіз діяльності теолога, на основі якого виділяють особистісно-професійні якості, необхідні для організації освітнього процесу студентів; аналіз освітньо-професійної програми напряму підготовки «Богослов'я» (теологія із зазначенням конфесії) здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти.

Діагностичну складову моделі утворюють критерії, рівні та показники сформованості готовності майбутніх бакалаврів з теології до комунікативної взаємодії в професійній діяльності (оптиувальники; методики виявлення «Комунікативних й організаторських схильностей» (КОС-1), «Визначення рівня перцептивно-невербальної компетентності» (за Г. Розеном); «Діагностика оцінювання самоконтролю в спілкуванні» (за М. Снайдером тощо)); *результативний блок* відображає кінцевий результат.

У **третьому розділі** – *«Експериментальна перевірка ефективності організаційно-педагогічних умов сформованості готовності майбутніх бакалаврів з теології до комунікативної взаємодії в професійній діяльності»* – презентовано мету, завдання й методику організації дослідно-експериментальної роботи; визначено сучасний стан сформованості готовності майбутніх бакалаврів з теології до комунікативної взаємодії в професійній діяльності; розкрито особливості організації експериментального впровадження організаційно-педагогічних умов досліджуваної готовності; проаналізовано хід, узагальнено й інтерпретовано результати дослідження.

Дослідна програма формувального етапу експерименту передбачала здійснення поетапної реалізації розроблених організаційно-педагогічних умов формування готовності майбутніх бакалаврів з теології до комунікативної взаємодії в професійній діяльності.

Для забезпечення першої організаційно-педагогічної умови – *орієнтація викладачів закладів вищої освіти на посилення спрямованості гармонійного духовного зростання майбутніх теологів шляхом утвердження та зміцнення в них доброчесності* – було розроблено й проведено комплекс заходів для викладачів ЗВО (система тренінгових занять, науково-методичних семінарів, майстер-класів, семінарів-практикумів, онлайн-занять), спрямованих на виявлення професійних труднощів і дискусійних питань, апробацію набутих теоретичних знань щодо духовно-морального виховання здобувачів першого (бакалаврського) рівня освіти, що має стати шляхом до їхнього духовного вдосконалення, які покликані у своїй професійній діяльності нести Слово Боже, добрим прикладом свого власного життя проповідувати євангельські істини.

Реалізація другої умови – *інтеріоризація ціннісного ставлення студентів-теологів до комунікативної взаємодії на рефлексивній основі* здійснювалася через систему тренінгових занять з метою професійного самопізнання, моделювання системи взаємовідносин і взаємозв'язків, характерних для реальних професійних умов майбутніх теологів, розвиток комунікативних навичок, емпатії, професійної ідентичності, активізацію особистісних детермінант розвитку професійних якостей; рефлексивно-творчі вправи з орієнтацією на продуктивне спілкування в процесі комунікативної взаємодії, що є умовою визнання цінності іншої особистості, її інтересів, уподобань, поглядів, почуттів, переживань, досягаючи в міжособистісних відносинах комунікативних цілей.

З метою виконання третьої організаційно-педагогічної умови – *створення комунікативно орієнтованого освітнього середовища, спрямованого на формування готовності майбутніх бакалаврів з теології до комунікативної взаємодії через вплив вербальних, невербальних та інформаційно-комунікаційних засобів*, – було запроваджено практико-орієнтовані, інноваційні технології професійно-комунікативної взаємодії: «Займи позицію», PRES-формула, case-study, інтерв'ювання з метою розвитку ораторських здібностей, формування вмінь грамотно ставити запитання, спрямовувати діалог, складати його алгоритм, передбачати можливі варіанти відповідей і заздалегідь готувати варіанти наступних ланцюжків запитань, вироблення вмінь психологічної стійкості, здатності точно й лаконічно висловлюватись; засоби Blended learning, E-learning (електронні підручники, електронна бібліотека, платформа Moodle, NetOpSchoole, NetSupportSchool), спрямовуючи вектор розвитку такої діяльності на досягнення взаєморозуміння в спілкуванні з людиною, приведення її до перегляду особистісних визначень у духовному напрямі, усвідомлюючи цінність і унікальність людини як образу Божого та враховуючи стан і зміни, що з нею відбуваються, передбачаючи віддалені результати комунікативної взаємодії.

Реалізація четвертої організаційно-педагогічної умови – *забезпечення оптимальної суб'єкт-суб'єктної взаємодії учасників освітнього процесу шляхом активізації в аудиторній, позааудиторній роботі та виробничій практиці механізмів особистісно-професійного саморозвитку* – здійснювалася шляхом упровадження в освітній процес спеціально розроблених змістових модулів, авторського спецкурсу «Основи комунікативної взаємодії теологів у професійній діяльності»; групових дискусій, вправ для виявлення очікувань учасників комунікативної взаємодії, для сприяння міжособистісного спілкування та інтерактивної взаємодії; ігрових методів (ситуаційно-рольові, ділові ігри), які є спонукальним джерелом до здійснення моделювання в площині професійного робочого процесу, спрямування на виконання певних комунікативних дій, самореалізації через вербальні та невербальні засоби комунікації.

Загальну логіку експериментальної роботи побудовано відповідно до мети й завдань дослідження, що передбачало: визначення етапів та розробку дослідної програми; проведення констатувального, формувального й контрольного етапів педагогічного експерименту; визначення кінцевого рівня сформованості готовності майбутніх бакалаврів з теології до комунікативної взаємодії в професійній діяльності.

Дослідно-експериментальну роботу здійснено впродовж 2015–2019 рр. на базі Класичного приватного університету (м. Запоріжжя), Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (м. Київ), Полтавської місіонерської духовної семінарії УПЦ (м. Горішні Плавні), до якої було залучено здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти напряму підготовки «Богослов'я» (теологія із зазначенням конфесії).

В експериментальній роботі взяли участь 26 викладачів та 151 студент, з яких 78 осіб – в експериментальній групі (ЕГ) і 73 особи – у контрольній групі (КГ).

За результатами констатувального етапу педагогічного експерименту встановлено таке: високий рівень сформованості готовності майбутніх бакалаврів з теології до комунікативної взаємодії в професійній діяльності виявлено у 19,67% студентів, середній – у 40,41%, низький – у 39,92%.

На контрольному етапі експериментального дослідження проведено роботу з виявлення показників сформованості готовності майбутніх бакалаврів з теології до комунікативної взаємодії в професійній діяльності та ефективності організаційно-педагогічних умов за відповідними рівнями (табл. 1). Із цією метою здійснено порівняння емпіричних даних, отриманих на констатувальному етапі, з результатами формуального етапу в КГ та ЕГ.

Таблиця 1

Динаміка рівнів сформованості готовності майбутніх бакалаврів з теології до комунікативної взаємодії в професійній діяльності, %

Рівні	Констатувальний етап експерименту		Контрольний етап експерименту	
	КГ (73 особи)	ЕГ (78 осіб)	КГ (73 особи)	ЕГ (78 осіб)
Високий	19,67	19,85	20,72	30,91
Середній	40,41	40,55	42,38	54,39
Низький	39,92	39,61	36,90	14,70

Результати дослідження дають підстави констатувати, що під час формуального етапу педагогічного експерименту рівні сформованості готовності майбутніх бакалаврів з теології до комунікативної взаємодії в професійній діяльності експериментальної групи зазнали істотних змін, на відміну від учасників контрольної групи, де вони виявилися несуттєвими.

Як видно з табл. 1, встановлено позитивну динаміку при визначенні рівнів сформованості готовності майбутніх бакалаврів з теології до комунікативної взаємодії завдяки впровадженню комплексу заходів у процесі педагогічного експерименту. Так, з 19,85% до 30,91% зросла кількість майбутніх теологів з високим рівнем сформованості готовності до до комунікативної взаємодії; збільшилася кількість здобувачів вищої освіти на 13,84% (з 40,55% до 54,39%) із середнім рівнем і зменшилася із низьким – на 24,91% (з 39,61% до 14,70%). Зміни відповідних показників у контрольних групах значно нижчі, що свідчить про ефективність формувальних заходів.

Порівняння даних, отриманих на констатувальному та контрольному етапах експерименту, за *t*-критерієм Стюдента засвідчило, що в ЕГ відбувся достовірний процес зростання показників сформованості готовності майбутніх бакалаврів з теології до комунікативної взаємодії за показниками мотиваційно-цільового, когнітивно-

операційного та особистісно-рефлексивного компонентів. Отже, емпіричні результати педагогічного експерименту з апробації організаційно-педагогічних умов формування готовності майбутніх бакалаврів з теології до комунікативної взаємодії в професійній діяльності та їх обробка методами математичної статистики довели ефективність.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено нове вирішення проблеми формування готовності майбутніх бакалаврів з теології до комунікативної взаємодії в професійній діяльності, що полягає у визначенні та науковому обґрунтуванні впровадження необхідних і достатніх організаційно-педагогічних умов у навчальний педагогічний процес закладів вищої освіти. Одержані в ході дослідження результати засвідчують вирішення завдань і досягнення мети, що дає можливість сформулювати загальні висновки.

1. На підставі аналізу наукової та науково-методичної літератури в галузі педагогіки, психології, філософії, богослов'я з теми дослідження, а також власних педагогічних спостережень і практичного досвіду викладання богословських дисциплін зроблено висновок про недостатню увагу науковців до формування готовності майбутніх бакалаврів з теології до комунікативної взаємодії в професійній діяльності; відсутність у вищій школі комплексу науково обґрунтованої та експериментально перевіреної системи організаційно-педагогічних заходів щодо формування відповідної готовності, що значно знижує результативність їхньої фахової підготовки у ЗВО до професійної діяльності.

Проаналізовано теоретико-педагогічні засади формування готовності майбутніх бакалаврів з теології до комунікативної взаємодії, основу яких становлять ідеї педагогів, психологів, богословів, філософів та соціологів, що визначили пріоритетні концепти успішної комунікативної активності: ціннісно-смилова орієнтація освітнього процесу на засадах духовності; створення емоційно комфортного, комунікативно орієнтованого середовища, спрямованого на утвердження чеснот кожного студента; стимулювання свідомого втілення євангельського світогляду у власному професійному житті, у міжособистісному спілкуванні, у комунікативній взаємодії з усіма її учасниками; активізація постійного збагачення комунікативного досвіду майбутніх бакалаврів з теології.

З'ясовано зміст і концепти таких основних визначень, що становлять понятійно-категоріальний апарат дослідження, як: «комунікація», «взаємодія», «комунікативна взаємодія», «спілкування», «формування готовності», «теолог», «богослов», «богослов'я», розкрито їх взаємозв'язок і взаємозалежність.

Визначено термінологічну основу дослідження за групами понять, у яких проаналізовано зміст головних конструктів, зокрема:

- комунікація – процес обміну інформацією між суб'єктами при особистому контакті або контакті, що здійснюється за допомогою спеціальних (технічних) засобів;
- комунікативна взаємодія – процес обміну інформацією між суб'єктами в умовах міжособистісного або масового спілкування, що зумовлює певні зміни в моральному або фізичному стані одного або всіх учасників спілкування;
- готовність майбутнього бакалавра з теології до комунікативної взаємодії в професійній діяльності – інтегрована якість особистості, що включає в себе

мотиваційно-цільовий, когнітивно-операційний та особистісно-рефлексивний компоненти як сукупність цінностей, мотивів, чеснот, професійних компетентностей, сформованих мовленнєвих стратегій, здатної до розв'язання спеціалізованих комунікативних завдань та практичних проблем у галузі релігії.

2. Виявлено, схарактеризовано та теоретично обґрунтовано структуру готовності майбутніх бакалаврів з теології до комунікативної взаємодії в професійній діяльності, що містить такі компоненти: *мотиваційно-цільовий* (морально-ціннісне ставлення до обраної професії; усвідомлення значущості комунікативної взаємодії для кваліфікованого виконання професійних обов'язків; внутрішня духовна мотивація; необхідність проповідування для пробудження віри; стійка потреба в пошуку комунікативної стратегії вирішення професійних ситуацій та завдань; потреба в досягненнях); *когнітивно-операційний* (володіння основними методами науково-богословських досліджень; наявність знань щодо видів комунікативної позиції та засобів встановлення комунікативної рівноваги у професійній взаємодії, комунікативних бар'єрів та видів конфліктних ситуацій у професійній діяльності теолога, методи й стратегії управління ними; уміння психологічно стимулювати комунікативну активність учасників взаємодії, «вирівнювати» емоційне напруження в бесіді, долаючи психологічні бар'єри в спілкуванні; готовність діяти в нестандартних ситуаціях, нести моральну та соціальну відповідальності за прийняті рішення) та *особистісно-рефлексивний* (здатність використовувати теологічні знання в процесі власного духовно-морального розвитку; чуйне, уважне, дбайливе ставлення до людини як до образу та подоби Божої; втілення в життя двоєдиної заповіді Господа про любов; уміння демонструвати переконання, зберігаючи повагу та любов до людини, яка має протилежні погляди; усвідомлення мотивів поведінки; самооцінка власних вчинків; стійкість поведінки). Критерії сформованості готовності майбутніх бакалаврів з теології до комунікативної взаємодії в професійній діяльності відбивають кількісні та якісні характеристики, що являють собою ознаки, за якими здійснено оцінювання відповідних показників; рівні (високий, середній, низький) – ступінь прояву.

3. Визначено, науково аргументовано й експериментально перевірено комплекс організаційно-педагогічних умов, спрямованих на формування готовності майбутніх бакалаврів з теології до комунікативної взаємодії в професійній діяльності, а саме: 1) орієнтація викладачів закладів вищої освіти на посилення спрямованості гармонійного духовного зростання майбутніх теологів шляхом утвердження та зміцнення в них доброчесності; 2) інтеріоризація ціннісного ставлення студентів-теологів до комунікативної взаємодії на рефлексивній основі; 3) створення комунікативно орієнтованого освітнього середовища, спрямованого на формування готовності майбутніх бакалаврів з теології до комунікативної взаємодії через вплив вербальних, невербальних та інформаційно-комунікаційних засобів; 4) забезпечення оптимальної суб'єкт-суб'єктної взаємодії учасників освітнього процесу шляхом активізації в аудиторній, позааудиторній роботі та виробничій практиці механізмів особистісно-професійного саморозвитку.

4. Результативність упровадження запропонованих організаційно-педагогічних умов забезпечено розробленням і теоретичним обґрунтуванням структурно-функціональної моделі формування готовності майбутніх бакалаврів з теології до комунікативної

взаємодії в професійній діяльності, що структурована за теоретико-методологічним, змістово-функціональним і результативним блоками.

Центральними векторами впровадження розробленої моделі є *мета* та *завдання*, необхідні для здійснення ціннісно-орієнтаційного, продуктивного спілкування в процесі комунікативної взаємодії з її учасниками, імітаційне моделювання в площині квазіпрофесійної підготовки, спрямування на виконання певних комунікативних дій, самореалізації через вербальні та невербальні засоби комунікації, цілеспрямовано досягаючи запланованих комунікативних цілей. Використані в процесі формування готовності майбутніх бакалаврів з теології до комунікативної взаємодії *методологічні підходи* (компетентнісний, особистісно орієнтований, антропологічний); *принципи* (цілеспрямованості; комплексності та послідовності; міжпредметної інтеграції; Христоцентричності; воцерковлення; сприйняття людини як образу й подоби Божої); *вимоги* стандартів вищої освіти зумовили впровадження й реалізацію *методів* (модифікації ділових ігор; навчальні дискусії; система тренінгових вправ; синквейни; метод проєктів; система навчально-творчих, проблемних завдань (завдання, що вимагають мнемічного відтворення даних, складних розумових операцій, завдання-проблеми, завдання-антиномії, завдання на розроблення алгоритмічних та евристичних розпоряджень, завдання на розвиток комунікативності)); *форм* (лекції-дискусії; лекції-удвох; семінар-дискусія, семінар-взаємонавчання, семінар-колоквіум, семінар-прес-конференція, семінар-дослідження, підсумковий (синтетичний) семінар; практики; майстер-класи, контрольні заходи)) і *технологій навчання* (технології особистісно орієнтованого, колаборативного, контекстного, кооперативного й продуктивного навчання), що вимагали експериментальної перевірки.

5. Експериментально доведено, що реалізація визначених організаційно-педагогічних умов суттєво вплинула на рівень сформованості готовності майбутніх бакалаврів з теології до комунікативної взаємодії в професійній діяльності. За результатами контрольного етапу педагогічного експерименту отримано порівняльні кількісні дані щодо сформованості готовності майбутніх бакалаврів з теології до комунікативної взаємодії, які засвідчили позитивну динаміку.

Аналіз результатів експериментальної перевірки досліджуваних організаційно-педагогічних умов, зокрема методами математичної статистики (критерій Стюдента), підтвердив педагогічну доцільність розробленого науково-методичного забезпечення. Отже, є всі підстави вважати, що завдання дослідження виконано, а мету – досягнуто.

Водночас перспективними напрямками дослідження визначено організацію науково-дослідної роботи магістрів-теологів в процесі професійної підготовки; розроблення організаційно-педагогічних умов професійного становлення майбутніх теологів.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті в наукових фахових виданнях України

1. Дерстуганова Н. В. Наукові виміри проблеми фахової комунікації майбутніх бакалаврів-теологів крізь призму їхньої професійної діяльності. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах* : зб. наук. пр. / редкол.:

Т. І. Сущенко (голов. ред.) та ін. Запоріжжя : КПУ, 2017. Вип. 56–57 (109–110). С. 160–165.

2. Дерстуганова Н. В. Специфіка підготовки майбутніх бакалаврів з теології у педагогічній теорії: ключові поняття. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки* : зб. наук. пр. / за ред. проф. Тетяни Степанової. Миколаїв : МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2018. № 3 (62), вересень 2018. Т. 2. С. 77–81.

3. Дерстуганова Н. В. Педагогічний супровід формування готовності майбутніх бакалаврів з теології до комунікативної взаємодії в професійній діяльності: особливості організації експериментального навчання. *Інноваційна педагогіка* : наук. журнал / Причорноморський науково-дослідний інститут економіки та інновацій. Одеса, 2019. Вип. 15. Т. 2. С. 59–62.

*Статті в наукових фахових виданнях України,
включених до міжнародних наукометричних баз*

4. Дерстуганова Н. В. Актуальні аспекти формування готовності майбутніх бакалаврів з теології до комунікативної взаємодії у професійній діяльності. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія. Педагогічні науки»*. 2018. № 1 (15). С. 96–101.

5. Дерстуганова Н. В. Педагогічні аспекти концептуалізації поняття «богослов'я». *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології* : наук. журнал / голов. ред. А. А. Сбруєва. Суми : Вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2018. № 8 (82). С. 33–42.

6. Дерстуганова Н. В. Інтеграційна функція комунікативної взаємодії майбутніх теологів: проблеми теорії. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки* / ред. кол.: В. Ф. Черкасов, В. В. Радул, Н. С. Савченко та ін. Кропивницький : РВВ ЦДПУ ім. В. Винниченка, 2018. Вип. 173. С. 232–236.

7. Дерстуганова Н. В. Педагогіка професійної взаємодії як чинник подолання духовної кризи особистості. *Молодий вчений* : наук. журнал. 2018. № 10 (62) жовтень. С. 39–42.

8. Дерстуганова Н. В. Результати експериментальної перевірки ефективності структурно-функціональної моделі формування готовності майбутніх бакалаврів з теології до комунікативної взаємодії в професійній діяльності. *Молодий вчений* : наук. журнал. 2019. № 8 (72) серпень. С. 58–62.

Стаття в зарубіжному виданні

9. Derstuganova N. Structural-functional model of the readiness formation of future theology bachelors for communicative interaction in professional life. *European Journal of Education and Applied Psychology. Scientific journal*. Vienna, 2019. № 3. P. 7–10.

Матеріали конференцій

10. Дерстуганова Н. В. Педагогічні орієнтири наукового пошуку шляхів формування ключових компетентностей майбутніх теологів. *Сучасна вища освіта*:

проблеми та перспективи: тези доповідей VI Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів і найковців (Дніпро, 22 березня 2018 р.). Дніпро : Університет імені Альфреда Нобеля, 2018. С. 53–54.

11. Дерстуганова Н. В. Педагогічні основи впровадження інновацій у процес професійної підготовки майбутніх фахівців-теологів. *Підвищення якості освітньої діяльності у вищих навчальних закладах за рахунок інтерактивних форм навчання* : матеріали Всеукраїнської науково-методичної інтернет-конференції з проблем вищої освіти (Харків, 9–10 квітня 2018 р.). Харків, 2018. С. 32–33.

12. Дерстуганова Н. В. Готовність майбутніх бакалаврів з теології до комунікативної взаємодії в професійній діяльності як актуальна проблема. *Актуальні дослідження в соціальній сфері* : матеріали дванадцятої Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 19 листопада 2018 р.) / гол. ред. В. В. Корнєшук. Одеса : ФОП Бондаренко М. О., 2018. С. 202–204.

13. Дерстуганова Н. В. Мотиваційно-цільовий компонент – системоутворювальний складник у структурі готовності майбутніх бакалаврів з теології до комунікативної взаємодії в професійній діяльності. *Conduct of modern science – 2018 : materials of the XIV International scientific and practical Conference (November 30 – Decemder 7, 2018)*. Sheffield : Science and education LTD, 2018. Pedagogical sciences. P. 44–46.

14. Дерстуганова Н. В. Когнітивно-операційний компонент як складник готовності майбутніх бакалаврів із теології до комунікативної взаємодії у професійній діяльності. *Освіта та наука без кордонів – 2018* : матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (7–15 грудня 2018 р.). Пшемишль, 2018. Секція: Педагогічні науки. Психологія й соціологія. С. 26–28.

15. Дерстуганова Н. В. Деякі аспекти реалізації особистісно-рефлексивного компонента у структурі готовності майбутніх бакалаврів із теології до комунікативної взаємодії. *Основні напрями розвитку педагогічної науки* : матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Рівне, 7–8 грудня 2018 р.). Херсон : Молодий вчений, 2018. С. 105–107.

16. Дерстуганова Н. В. Освітнє середовище духовних закладів освіти: зміст і пріоритети. *Міжнародні наукові дослідження: інтеграція науки та практики як механізм ефективного розвитку* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 26–27 квітня 2019 р.) / ГО «Іститут інноваційної освіти»; Науково-навчальний центр прикладної інформатики НАН України. Київ : ГО «Іститут інноваційної освіти», 2019. С. 21–23.

17. Дерстуганова Н. В. Характеристика і функціональна сутність організаційно-педагогічних умов як фактору ефективності освітнього процесу. *Актуальні питання сучасної науки* : матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 20–21 квітня 2019 р.). Київ : МЦНД, 2019. С. 44–45.

18. Дерстуганова Н. В. Моделювання як метод наукового пізнання. *Педагогіка та психологія: виклики і сьогодення* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, Україна, 3–4 травня 2019 р.) : у 2 ч. Київ : ГО «Київська наукова організація педагогіки та психології», 2019. Ч. 2. С. 20–21.

АНОТАЦІЯ

Дерстуганова Н. В. Формування готовності майбутніх бакалаврів з теології до комунікативної взаємодії у професійній діяльності. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Класичний приватний університет, Запоріжжя, 2020.

Дисертацію присвячено проблемі формування готовності майбутніх бакалаврів з теології до комунікативної взаємодії у професійній діяльності. Досліджено теоретико-педагогічні засади формування готовності майбутніх бакалаврів з теології до комунікативної взаємодії у професійній діяльності. Визначено, науково обґрунтовано та експериментально перевірено комплекс організаційно-педагогічних умов формування готовності майбутніх бакалаврів з теології до комунікативної взаємодії в професійній діяльності.

Розроблено та теоретично обґрунтовано структурно-функціональну модель формування готовності майбутніх бакалаврів з теології до комунікативної взаємодії у професійній діяльності. Розроблено програму та навчально-методичне забезпечення авторського спецкурсу «Основи комунікативної взаємодії теологів у професійній діяльності», комплекс науково-методичних матеріалів для викладачів закладів вищої освіти щодо формування готовності майбутніх бакалаврів з теології до комунікативної взаємодії в професійній діяльності.

Ключові слова: майбутні бакалаври з теології, комунікативна взаємодія, готовність майбутніх бакалаврів з теології до комунікативної взаємодії, організаційно-педагогічні умови, структурно-функціональна модель.

АННОТАЦИЯ

Дерстуганова Н. В. Формирование готовности будущих бакалавров теологии к коммуникативному взаимодействию в профессиональной деятельности. – Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание научной степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Классический приватный университет, Запорожье, 2020.

Диссертация посвящена проблеме формирования готовности будущих бакалавров теологии к коммуникативному взаимодействию в профессиональной деятельности. Исследованы теоретико-педагогические основы формирования готовности будущих бакалавров теологии к коммуникативному взаимодействию в профессиональной деятельности. Определен, научно обоснован и экспериментально проверен комплекс организационно-педагогических условий формирования готовности будущих бакалавров теологии к коммуникативному взаимодействию в профессиональной деятельности.

Разработана и теоретически обоснована структурно-функциональная модель формирования готовности будущих бакалавров теологии к коммуникативному

взаимодействию в профессиональной деятельности. Разработаны программа и учебно-методическое обеспечение авторского спецкурса «Основы коммуникативного взаимодействия теологов в профессиональной деятельности», комплекс научно-методических материалов для преподавателей высших учебных заведений по формированию готовности будущих бакалавров теологии к коммуникативному взаимодействию в профессиональной деятельности.

Ключевые слова: будущие бакалавры теологии, коммуникативное взаимодействие, готовность будущих бакалавров теологии к коммуникативному взаимодействию, организационно-педагогические условия, структурно-функциональная модель.

SUMMARY

Derstuganova N. V. Formation of readiness of future bachelor's degree recipients in theology for communicative interaction in professional activity. – Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

Thesis for the degree of Candidate of Pedagogical Sciences in specialty 13.00.04 «Theory and methods of professional education». – Classic Private University, Zaporizhzhia, 2020.

The thesis presents a new solution to the problem of formation of future bachelor's degree recipients in theology for communicative interaction in professional activity.

It is stated that in the conditions of formation of the new Ukrainian system of education, oriented towards entering into the world educational space, we are searching for the ways that allow us to preserve the spiritual-moral and cultural-historical traditions of education and the education of future theologians as specialists, capable of finding and assimilating new knowledge with the ability to generate new ideas and initiatives, to bring them into life in order to make society aware of the importance of eternal values, to clearly formulate the meaning of life on the Earth, to acquire a solid basis for fulfillment of daily human activity.

The motivational and target component of the future bachelor's degree recipients in theology for communicative interaction in professional activity is outlined as a clearly formed system of moral and value attitude to the chosen profession. It is defined in the awareness of the importance of communicative engagement for the professional fulfillment of professional responsibilities; internal spiritual motivation; the need for preaching to awaken faith; the need to achieve high performance in future professional activity; persistence in finding effective ways to solve professional problems; the need for continuous improvement of theoretical knowledge and practical skills for communicative interaction in professional activities.

The cognitive-operational component of future bachelor's degrees recipients in theology for communicative engagement in professional activity is defined as the set of theoretical knowledge and practical skills necessary to successfully complete professional duties in standard and unpredictable situations.

The personality-reflexive component of the willingness of future bachelors degree recipients in theology for communicative interaction in professional activity is characterized with the ability to use theological knowledge in the process of continuous own spiritual and moral development; responsive, attentive, caring attitude to a person as to the image and

likeness of the God; the implementation of the God's twofold commandment of love; skills of self-observation, introspection, self-assessment, self-control, self-correction; aspiration for self-development, self-realization, use of creative potential; the ability to demonstrate beliefs while maintaining respect and love for a person who has the opposite views; readiness for ongoing «feedback».

Indicators and levels of formation (high, medium and low) of each of the components of future bachelors degree recipients in theology for communicative interaction are defined and presented.

The complex of organizational and pedagogical conditions aimed at forming the readiness of future bachelors degree recipients in theology for communicative interaction in professional activity is scientifically substantiated in the following statements: orientation of teachers of higher education institutions on strengthening of the orientation of harmonious spiritual growth of future theologians through their inner development and strengthening of their human decency; internalization of the value attitude of the students-theologians to communicative the interaction on the reflexive basis; creation of a communication-oriented educational environment aimed at forming the readiness of future bachelors degree recipients in theology for communicative interaction through the influence of verbal, non-verbal and informational mass media; ensuring optimum subject-subject interaction of the participants of the educational process by activating the mechanisms of personal and professional self-development in the classroom, extracurricular work and productive practice.

The structural and functional model of forming of communicative interaction in professional activity of the future bachelors degree recipients is developed, theoretically grounded and experimentally tested, according to this results the process is represented with the unity of interrelated blocks. They are theoretical and methodological, covering methodological and pedagogical conditions for forming of the readiness of future bachelor's degree recipients in theology for communicative interaction in professional activity; content-functional part of which contains specially selected theoretical materials and practical tasks that reproduce the main types of professional situations that a young specialist in the field of religion should successfully cope with after completing a certain educational degree, and a description of the technology of professional training of future bachelor's degree recipients characteristic of which is a consistent modeling of the whole system of forms, methods and teaching aids, which in their totality should ensure the transition from the educational activity to the professional and a productive one that contains criteria for assessing the formation of the components of future bachelors' degrees recipients in theology for communicative interaction in professional activity, namely: motivational-target, cognitive-operational and personality-reflexive ones.

Keywords: future bachelor's degree recipients in theology, communicative interaction, willingness of future bachelor's degree recipients in theology to communicative interaction, organizational and pedagogical conditions, structural and functional model.

ДЕРСТУГАНОВА НАТАЛЯ ВІКТОРІВНА

**ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ
З ТЕОЛОГІЇ ДО КОМУНІКАТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ
У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Підписано до друку 17.02.2020

Формат 60x84/16. Папір офсетний. Цифровий друк. Гарнітура Times
Умовн.-друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9. Наклад 150 пр. Зам. № 08-20А

Видавець та виготовлювач
Класичний приватний університет
69002, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 70Б

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
серія ДК, № 3321 від 25.11.2008